

I. MARXIZMUS—LENINIZMUS

AZ 1945-ÖS FÖLDOSZTÁS MEZŐHEGYESEN

Írta: IVÁNYI ANNA

A CSELÉDEK ÉLETE A FELSZABADULÁS ELŐTT

Mezőhegyes Békés megye legdélibb részén, közvetlenül a román határ mentén terül el. Itt II. József kora óta a felszabadulásig állami kezelésben levő ménesbirtok, majd mintagazdaság volt. A ménetelep megalapításától 1848-ig kizárólag katonák és ezek hozzátartozói lakták a települést. A katonai életmód erősen éreztette hatását a cselédek életén a későbbi időkben is.

A község több területre — majorra — oszlik. A központi rész az intéző, a havtálnokok lakhelye. Gereblyézett útjaival, gondozott parkjaival üdülőhelyhez hasonlít. A központ a vendégek előtti reprezentációt szolgálta. A község egész területét az állami gazdaság foglalta el, magántulajdonban levő föld nem volt. Területe 33 ezer kataszteri hold, lakosainak száma megközelítette a 10 ezret. Az itt élő emberek 90—95%-a gazdasági cseléd, a fennmaradó rész a gazdasági szakemberek, cukorgyári dolgozók, értelmiségiek közt oszlik meg. Régtől fogva Mezőhegyesen élő családok leszármazottjai éltek és dolgoztak itt. Ide kötődtek e területhez, amelyet nehezen hagytak el. Így azután a gazdaságban a magyar agrárproletár külön típusa — a gazdasági cseléd típusa — formálódott belőlük.

Az 1929-es gazdasági válság előtt a dolgozók bére meghaladta a megyei átlagot. A válság után megváltozott a helyzet. „A mezőhegyesi állami »minta-gazdaságban« ma már kisebb a béres természetbeni járandósága, mint az 1930. évben a megyei átlag. Holott 1930-ban még jóval fölülmúlta a megyei átlagot...” [1] „Nemrégiben szállították le a kommcenőjüket két mázsa búzával, 120 kg árpával, 10 kg szalonnával, 10 kg sóval.” — írja Féja Géza. [2]

Vessük össze a mezőhegyesi cselédek bérét más területek bérezésével, illetve az országos átlaggal. [3]

Az adatokat egybevetve azt látjuk, hogy a „minta-gazdaság” bére nem emelkedett fölül az országos, megyei átlagon, sőt ez alá süllyedt. Ennek ellenére nem fokozódott az elvándorlás. A régi cselédek közül kevesen mentek el, szinte összenőttek a gazdasággal. A környező falvakból idetelepültek könnyebben mozdultak, ők nem születtek bele a katonás cselédéletbe, a faluból szabadabb szellemet hoztak. Az elvándorlást természetesen csökkentette a „hárommillió koldus” nyomása is. A gazdaság, ha szűkösen is, de biztosította a megélhetést. Nehezen cserélték föl a kicsi, de biztos jövedelmet a munkanélküliség bizonytalanságával.

Az egész gazdaságban katonás rend uralkodott. Hajnalban az éjjeliőr ablakzörgetésére ébredtek az emberek. Reggel, délben csengetésre ültek le enni,

	búza q	árpa q	egyéb q	föld □-öl	pénz P	só kg	szalonna kg	tej l	lábbeli
országos átlag 1925—30 [4]	9	2,25	rozs 5,5	1600	20	—	—	1	—
nagybirtokok országos átlag 1925—30 [5]	14	6	—	1400	1 kg búza ára	28	40	—	1 pár csizma
Szentes 1929—30 [6]	15	5	csöves kuko- rica 10	—	300	—	—	—	1 pár szirma, 1 pár bakancs
Dunántúl 1930—33 [7]	6	5	rozs 5	1900	12—40	—	40	—	—
Hódmezővásárhely 1935 [8]	12	3	—	1350	30	20	25	—	1 pár csizma, 1 pár bakancs
Mezőhegyes 1934—35 [9]	12	2	—	1400	40	40	—	1	—

csengetésre fogtak ismét munkába. Nyáron hajnali két órától este kilenc óráig, télen három órától hét óráig dolgoztak. Hajnalban a munka megkezdése előtt megetették az állatokat és úgy indultak az egésznapos munkára. Hazatevés után szintén etettek. Az emberek egész nap szigorú ellenőrzés alatt dolgoztak. Elsősorban a „pálcás” vigyázott arra, hogy a munka megfelelő ütemben folyjon. Egy-egy üzemegység élén a gazda állt, aki az emberek minden dolgában intézkedett, beleértve a családi és magánügyeket is. Ha valakihez vendég érkezett, köteles volt jelenteni a gazdának. A gazda segítségével — aki szemmel tartotta és ismerte az emberek életét — az intézők és főintézők pontosan tájékozódhattak a majorok életéről. A gazdának minden este jelenteniük kellett a legkisebb rendellenességeket is. Tisztaságuk általában öröklődött a családban, így egész gazdasági életük alakult ki, kiszakadtak a cselédek közül, ahonnan származtak. A megtorlás is elsősorban a gazda segítségével történt. A cseléd előtt a hatalom első képviselőjeként ő állt, rajta felül már csak az intéző volt. A csendőr is csak akkor ütött, ha az intéző parancsolta. Ez a két hatalom megfelelően pótolta a falu számos hatalmasságát. Tervszerűen, anyagi kedvezményekkel nevelték az embereket arra, hogy az intéző és a gazda besúgóik legyenek. Az állandó, szigorú figyelemmel elérték, hogy minden elégedetlenséget már csírájában elfojtottak. Éles érzéssel emelték ki az „összeesküvés” elindítóit. Ezeket az embereket nem tűrték meg a gazdaság területén.

Komolyabb rendbontásra nem is került sor. Ott olyan ember közül, akik 1914-től 1945-ig dolgoztak a gazdaságban, egy sem emlékszik olyan esetre, hogy a cselédség egésze, vagy akár csak jelentősebb része is valamiféle követeléssel lépett volna fel a vezetőkkel szemben. Az emberek nagy részének megtörte gerincét a vasfegyelem. Ha nem is tudta alázatossá, meghunyászkodóvá tenni őket, átmenetileg közömbössé, fásulttá váltak minden iránt.

A cseléd nem hagyhatta el a major területét a gazda engedélye nélkül. Így eleve lehetetlen volt a gazda igazságtalansága ellen orvoslást keresni, amit úgysem kaptak volna meg sem az intézőtől, sem a csendőrségtől. A „rend” érdeké-

ben mindig a gazda igazsága volt az igazság. Megverhette, megpofozhatta az embereket, nem vonták érte felelősségre, hiszen a csendőrök, intézők is ezt tették. Ha valaki nem tudta elviselni ezt az életet, elköltözött — más módon nem szabadulhatott. Könnyen elmehetett mindenki, annál nehezebben vettek fel új embert, különösen falusit. Nem szerették a falusi embert, aki nehezen nyugodott bele a megszokottnál nagyobb igazságtalanságba és jobban is ismerte jogait. Ha nem tört be a gazdaság rendjébe, vagy önként távozott, vagy elküldték. Az állami gazdaságban a jó munkabírás mellett elsősorban a „jó magavisélet” volt a fontos.

A cselédek idejének, fizikai erejének maximális igénybevétele megkönnyítette a szellemi elnyomást, lehetetlenné tette a legminimálisabb kulturális életet is. Az emberek a szó szoros értelmében nem értek rá gondolkodni. Hajnaltól késő estig dolgoztak. Utána már se erejük, se kedvük nem volt a szellemi munkához. Vasárnap ugyan nem voltak kinn a földeken, de az állatokat akkor is el kellett látni, és ez a nap felét elvette. Szabadság — elméletben — 12–14 nap volt évenként, a gyakorlatban semmi. Csak nagyon indokolt esetben engedtek el valakit a munkából és pontosan ellenőrizték, hogy hova ment. A gyerekek 12 éves koruk óta dolgoztak, annyit, amennyit éppen bírtak — fél bérért. Az egész bért csak 24 éves kortól adták meg, hamarabb csak nagyon kivételes esetben.

A major életének központja az istálló volt. Itt találkoztak az emberek reggel, este. Itt kapták meg a paráncsot, itt osztotta ki a gazda időnként a pofonokat. A legények egész évben itt aludtak az állatok között. Régi szokás volt ez. Az istállóban való alvás egészségtelen voltára senki sem gondolt. Természetes velejárója volt ez a cselédéletnek. A lakások szűkek, bár jól építettek voltak. Két, illetve négy család lakott egy lakásban. Teljesen idegen embereket egész életükre összezártak és arra kényszerítettek, hogy a születéstől a halálig tanúi legyenek egy másik család minden életmegnyilvánulásának. Az 1930-as években szétválasztották a lakásokat, a szobákat kikövezték. Az állam nem önzetlenül cselekedett, amikor ezt tette. A világhírűvé vált méntelep és állami gazdaságot sok kül-, és belföldi szakember látogatta. Gyakran hozták ide a falvak módosabb gazdáit a korszerű gazdálkodás megtekintésére. Kényelmetlenné vált a látogatók előtt a modern istállók és a közös lakások szembezőkő ellentéte. Ekkor számolták föl végleg a putrikat, a földbevált lakásokat. A lakások így egészségesebbé váltak, bár továbbra is szűkek maradtak.

A „rend” érdekében tökéletes szellemi és politikai zárlatot készítettek a gazdaságban. A visszaemlékezők szinte jelképesen emlegetik a Mezőhegyest körülvevő drótkerítést, ami fizikailag is elzárta a gazdaságot a környező területtől. Ez a drótkerítés nemcsak a vadak kiszökését és keveredését akadályozta meg — amiért tulajdonképpen készítették — hanem látható módon elválasztotta a gazdaságot a forradalmi múltú Viharsaroktól. És valóban: itt semmi sem mutatta, hogy a Viharsarokban vagyunk. Mezőhegyes történetében nincsenek komolyabb forradalmi hagyományok. [10] A század végén, az aratósztrájkok idején itt építették ki a sztrájkterő tanyát. A Tanácsköztársaság sem rázta föl a cselédeket. Ezt mutatja a Közigazgatási Bizottság következő megállapítása:

„Mezőhegyest speciális helyzete megkímélte attól, hogy a commun ideje alatt az állam vagyona nagy kárt szenvedjen. Bár az idegen agitátorok egész raja lepte el a községet, mégis elég nyugodtan viselkedtek a lakosok.” [11]

Ugyancsak a nagy gonddal fenntartott „speciális helyzet” óvta meg a mezőhegyesieket a környező falvak agrárproletárjainak forradalmi hatásától. A

Tanácsköztársaságra emlékezve is többnyire a román intervenció csapatok „duoa zeci si cincii” rendszere jut az emberek eszébe. [12]

Mezőhegyes külön világ volt. Ide levél csak az intéző ellenőrzésével juthatott be. Újságot szintén csak engedéllyel lehetett járni, de még így is csak a vezetőségnek megfelelő szellemű újságok jöhettek számításba. Párttagságról, vagy egyáltalán komolyabb politikai érdeklődésről szó sem lehetett. Az emberek nagy része nem is tudta, hogy milyen pártok léteznek. A szomszédos falvak szegényparaszt, agrárproletár elemei kevéssé tudtak hatni a cselédségre. Nem tudták bevonni őket a mindennapi harcokba, a gazdaság területén is maguk végzeték ezt (kormánypárti gyűlések, választások zavarása). [13]

Könyvet szinte egyáltalán nem olvastak. Az iskolából kölcsönzött mesék-könyvek képviselték az írásos kultúrát. Az iskolában a lehető legkevesebbre tanították meg a gyerekeket. Az intézők nem vették jó néven, ha egy-egy tanító komolyan vette a tanítást. Az volt az elvük, hogy elég, ha a cseléd le tudja írni a nevét, többre nincs szüksége. A tanítási idő egy részét a gyerekek a tanító kertjében kapálással, gyümölcszedéssel töltötték. Gyakran mentek ki könnyebb munkákra a gazdaság földjére. A falusi iskolákból idekerült gyerekek messze kiemelkedtek tudásban az itteni gyerekek közül.

A felnőttek minden szórakozása a vasárnap esti „cuharé” — bál — volt, aminek időtartamát a gazda határozta meg. Moziba nagyon ritkán járhattak, hiszen az előadás éppen az esti etetés idejére esett. Szabad idejük nagy részét alvással, beszélgetéssel töltötték. A szellemi igénytelenségre való tervszerű nevelés az idősebb embereken jóval a felszabadulás után, sőt még ma is erősen érezhető.

Mindezt azért tartottuk szükségesnek elmondani, hogy megérthessük: sok más tényező mellett ez az életforma mennyire hatott az emberek gondolkodására és így a földosztás alatt tanúsított magatartásukra is. Az elmondottakból talán fény derül arra, miért volt e területen gyengébb a földért vívott küzdelem, mint általában a Tiszántúlon. A fizikai, szellemi elnyomás csak egy bizonyos határig növeli a forradalmi készséget, ezen túl passzivitásra, fásult belenyugvásra szoktat. Ezt lehetett észlelni Mezőhegyesen is, bár nem a földosztás egész folyamata során, de kezdetben minden bizonnyal. Az emberek 1945 előtti életének ismeretében jobban meg tudjuk becsülni a cselédsorból szabadult emberek első önálló lépéseit az új, szabad életben.

A FÖLDOSZTÁS MEGINDULÁSA CSANÁD MEGYÉBEN

A Tiszántúlon hevesebb harc folyt a földért, mint az ország más területein. Ez a terület szabadult fel a leghamarabb, forradalmi múltja is fokozottabb harcra készítette. Az ősön elmaradt vetéseket sürgősen tavaszival kellett pótolni, mivel a parasztság nem akarta tovább művelni az úri földet, el kellett dönteni a földek tulajdonjogát. Több tiszántúli község kereste fel küldöttséggel az Ideiglenes Nemzeti Kormányt, sürgetve a földreformrendelet kibocsátását. Harcuk hozzájárult a rendelet kialakításához, egyes koalíciós pártok gáncsoskodásának ellensúlyozásához.

Csanád megye az elsők között szabadult fel — még 1944 szeptember—októberben. Így a megyében — a többi tiszántúli megyéhez hasonlóan — hamar és erősen jelentkezett a radikális földreform igénye. A szegényparaszatok a megye több községében már 1944 őszén birtokba vették az elhagyott, meg nem

művelt területeket. Ez még nem megyei szervek utasítására történt — hiszen a közigazgatás ekkor még meglehetősen zilált állapotban volt. A szegényparasz-
tok saját elhatározásukból cselekedtek. A földreform végrehajtása során a me-
gyei szervek gyakran ütköztek bele ebbe az önállósági igénybe.

A makói koalíciós pártok 1945. február 22-i értekezletén jelentkezett első-
ként az az igény, hogy megyei szinten, egy szerv irányításával kezdjék meg a
földosztást. A tavaszi munkák ideje következett, sietni kellett a juttatásokkal.
A pártok a Nemzeti Bizottsághoz fordultak, hogy utasítsa a falvak pártjait a
földigénylő bizottságok megalakítására, s kérték, hogy ezek feladata a helyi
földviszonyok megvizsgálása, felmérése, az előkészítő munkálatok elvégzé-
se legyen. A Nemzeti Bizottság elfogadta az indítványt, és egy bizottságot ala-
kított az előkészületek irányítására. [14] Az értekezlet előtt — február köze-
pén — járasonként küldöttség ment az Ideiglenes Nemzeti Kormányhoz a re-
form sürgetésére, a rendelet előkészítésének szorgalmazására.

Hivatalos szerv csak a rendelet megjelenése után alakult, 1945. március
25-én: a Megyei Földhivatal [15]. Ez a szerv folytatta az előkészítő bizottság
munkáját. A Földhivatal 1945. április 1-i jegyzőkönyve arról számol be, hogy
tagjai 23 községben végeztek el az előkészítő munkálatokat — köztük Mezőhe-
gyesen is. [16] Hivatalosan a megyében először Püspöktelelén és Deszken osztot-
tak földet 1945. április 3-án. [17]

Csanád megye az ország egyik legsűrűbben lakott területe, így a földnél-
küliek, törpebirtokosok kielégítése komoly gondot okozott. Ezért fordult a
Földhivatal már megalakulása napján a megye legnagyobb állami gazdasága, a
Mezőhegyesi Állami Gazdaság felé. Innen akarta kielégíteni azokat az igény-
lőket, akiknek saját községükben nem jutott föld.

MEZŐHEGYES FELSZABADULÁSA ÉS A FÖLDOSZTÁS MEGINDULÁSA

Mezőhegyes még 1944. október 6-án minden komolyabb harc nélkül fel-
szabadult. Az őszi termés betakarítatlan volt. A gazdasági és közigazgatási ve-
zetők még a nyár folyamán elmenekültek. 1944 augusztusában elrendelték a
község gazdasági kiürítését. A törzsállományt nyugatra hurcolták; a ménest
Dunántúlra, onnan Nyugat-Bajorországba, a terület amerikai megszállása után
az Egyesült Államokba vitték. Szállítás közben sok értékes állat pusztult el.
Erre a sorsra jutott a gazdaság ló- és sertésállományának nagy része is. 1945.
január 1-én mindössze 6 ló, 27 sertés, 513 szarvasmarha volt a gazdaságban.
Ez természetesen nem volt elég a betakarításhoz annál is inkább, mert a gazda-
ság gépeinek nagy része üzemanyag hiányában használhatatlan volt. A felsza-
badulás után a szovjet parancsnokság a községet egy-egy katonai parancsnokkal
az élen két körzetre osztotta. Ők adták az utasításokat naponként a kerületek
gazdáinak, számadóinak. Tavaszig a jól bevált „bizalmi” rendszer segítségével
a szovjet katonai parancsnokság irányította a mezőgazdasági munkákat is. Min-
den kerületben népgyűlésen választották ki a legmegbízhatóbb embereket, akik
tartották a kapcsolatot a katonai parancsnokság és a lakosság között. A gazda-
sági ügyeket intéző gazda mellett, mint a politikai ügyek intézői, a bizalmiak
álltak. Ők tettek javaslatot arra nézve is, hogy a lassan visszaszivárgó urak
közül ki kerülhet újra a helyére, illetve, hogy kit utasítsanak ki. A cselédek
határozottan felléptek egykori uraik ellen. A 60 visszatérő gazdatiszt közül

mindössze kettőt igazoltak. A szovjet parancsnokság irányította az élelmiszer elosztását, állatokat vágatót le, kenyeret osztott.

A mindig mások által vezetett, minden önállóságától megfosztott cselédség lassan hozzászokott ahhoz, hogy sorsát maga intézze. Ideiglenesen megszervezték a közigazgatást. Iparosokból, kocsisokból, béresekből polgárőrséget alakítottak. Mind gyakrabban beszéltek a föld szétoztásáról, különösen a szomszédos falvak aktívabb lakóinak hatására. Odáig azonban nem jutottak el, hogy maguk cselekedjenek. Ennek több oka is volt. A több évtizedes, erős szellemi és politikai zárlat félelmet oltott az emberekbe, és passzivitáshoz szoktatta őket. Ugyanakkor az itt dolgozók anyagilag jobban el voltak látva, mint a környező falvak szegényparaszt, agrárproletár elemei. Az alacsonyra szorított igényeket nagyjából kielégítette a félig természeti, félig pénzbeli díjazás: a kommenciórendszer. A harmadik ok: az állami gazdaságban való élet, a nagyüzemi gazdálkodás ismerete egy bizonyos fajtájú kollektív érzést teremtett az emberekben. [18]

A felszabadulás után elsőnek a Kommunista Párt alakult meg 1944 októberében. [19] A többi párt — a Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt — 1945 januárjában. Ugyancsak januárban a Kommunista Párt koalíciós alapon életre hívta a Nemzeti Bizottságot. A Kommunista Párt kezdeményezésére február-márciusban Földigénylő Bizottságot szerveztek, amelyek megvizsgálták az igénylők jogosultságát. [20]

A Kommunista Párt megalakulását a szovjet parancsnokság is támogatta. Alapítói nagyrészt munkások: cukorgyári, műhelyi dolgozók. [21] A cselédek ekkor még nem léptek be jelentős számban, először tájékozódniuk kellett a pártok között, le kellett győzniük félelmüket. A cselédek pártokba lépése a földosztás megindulásával kezdődött. A legöntudatosabbak a Kommunista Párt tagjai lettek, mivel ez a párt intézte közvetlenül a földosztást; úgy érezték e mellett őrizhetik meg földjeiket leginkább. Az igénylők egy jelentősebb része csatlakozott a Nemzeti Parasztpárthoz, így kedvezően alakult az igénylők pártmegoszlása. A Szociáldemokrata Párt tagságát többnyire az ipari munkások alkották. A pártok között nem alakult ki jelentős ellentét, mivel a község szociális, és így politikai szempontból meglehetősen homogén volt.

A Községi Földigénylő Bizottság hivatalos megalakulásáról az első levéltári adat 1945. április 7-én kelt. Ezzel szemben Sipos János a KFB elnöke a megalakulást február 20-ára teszi. Valószínű tehát, hogy a hivatalos megalakulás előtt már tevékenykedett egy bizottság, amelyből a hivatalos KFB kinőtt. Ez a bizottság előkészítette a földosztás gyors végrehajtását. E feltevés helyességét támasztja alá a Csanád megyei főispán 1945. március 31-i jelentése is, amely arról ad számot, hogy a megye 42 községe közül 40-ben már megalakult a KFB.

Mielőtt a mezőhegyesi KFB kiosztotta volna a földet, el kellett dönteni az állami gazdaság sorsát. Mint már említettük, a Megyei Földhivatal március 25-én javaslatot tett a gazdaság részleges felosztására. Az Országos Földosztó Tanács április 5-én szállt ki a gazdaságba. A helyszíni döntés szerint 5587 hold marad vissza, a többi kiosztásra kerül. [22] Április 14-én az OFT megváltoztatta a határozatát és 14 600 holdat adott át az igénylőknek. [23] A környező falvak fellebbeztek e döntés ellen, és teljes felosztást követeltek. [24] A végegyház KFB azt a javaslatot tette, hogy telepítsék át a gazdaságot más területre. A kérdés indokolt volt. A Megyei Földosztó Tanács 22 745 jogos igénylő közül csak 14 476-ot tudott kielégíteni a rendelkezésére álló földből. [25] Az OFT természetesen ennek ellenére sem egyezhetett bele az áttelepítésbe, bár 1946 ja-

nuárjáig nem döntötte el végérvényesen, hogy mennyit tart vissza állami gazdaság céljaira. A világhírű méntelep, a korszerűen kiépített gazdasági telepek lerombolása óriási kárt okozott volna a népgazdaságnak. A 14 600 holdon 14 község osztozkodott. Hosszas huzavona után eldőlt, hogy melyik község megnyit kap a területtől: Mezőhegyes, Végegyháza, Ambrózfalva, Nagy-Majláth, Csanádalberti, Pitvaros, Kövegy, Csanádpalota, Magyarcsanak, Apátfalva, Mezőkovácsháza, Reformátuskovácsháza, Makó, Nagylak. Tótkomlós és Battonya igényét nem elégítette ki a tanács, mivel ezekben a községekben már az igénylők 65 százaléka földet kapott. A terület legnagyobb része a mezőhegyesi cselédség birtokába került, a tanács 70 százalékos kielégítést biztosított számukra a következő indoklással: „Figyelembe vette a tanács azt is Mezőhegyes igénylői javára, hogy úgy ők, mint felmenőik, generációkon keresztül e birtokon a gazdasági cseléd sanyarú kenyerét ették, s leginkább érdemesek arra, hogy a cselédségből felszabadulva, azon a birtokon kapjanak földet, ahol ők, apáik, és nagypapáik dolgoztak. Végegyháza község közvetlenül a mezőhegyesi ménesbirtokhoz kapcsolódik. A község lakossága túlnyomórészt a birtokból élt és ezért a Mezőhegyesre vonatkozóan megállapított irányelvek, ha nem is teljes mértékben — érvényesek.” [26] Végegyháza 65 százalékos, a többi község 50 százalékos kielégítést kapott.

Mezőhegyesen április 3-ig 1960 igénylő iratkozott fel, 20 ezer hold földet igényelve. Ez a szám fokozatosan csökkent. Országos viszonylatban éppen fordítva volt a helyzet. Először kevesen jelentkeztek, majd leküzdve félelmüket, egyre többen. Ennek az eltérésnek az volt az oka, hogy — ahogy az igényelt terület mennyiségéből látszik — több földre számítottak, mint amennyi jutott. A nagy területhez szokott emberek nehezen tudták elképzelni, hogy kicsi földön meg tudnak élni. Ezért sokan inkább visszaléptek. Jellemző a mezőhegyesi cselédségre, hogy fel sem merült bennük a gazdaság áttelepítésének gondolata. Mint láttuk, Végegyháza igénylői javasolták ezt. Amikor látták, hogy kevés föld jut, nem próbáltak többet követelni, inkább visszaléptek. Emellett az intézők visszatérésétől való félelem is hozzájárult a visszalépők számának növekedéséhez. Április 7-én már csak 16 154 holdat, április 9-én 13 500 holdat igényeltek. Április 19-én 1031 az igénylők száma 7730 hold igénylésével. A csökkenést az is magyarázza, hogy az MFT április 14-én úgy határozott, hogy a mezőhegyesi cselédség 5200 hold földet kap. Az igénylők száma ekkor 860. Mivel minden cseléd egyformán jogosult volt a földre, a KFB úgy határozott, hogy egyenlő arányban osztja meg a földet. Minden férj, feleség 2—2 kataszteri holdat kap alapjuttatásként, ezenfelül minden gyermek után egy kis holdat (1200 □-öl) Így tudták csak kielégíteni az igénylőket. Az átlagos juttatás — 6 kat. hold — alacsonyabb, mint a mezőgazdasági cselédek juttatásának országos átlaga (8,4 kat. hold). Csanád megyei viszonylatban nem alacsony ez a juttatás. Mezőkovácsháza 947 igényjogosultja közül 1945 júliusában még csak 359 kapott földet, jelentős részben 3 holdon alul. 1947 februárjában még mindig van 200 igénylő, akinek nem jutott föld. Április 19-én a battonyai járásbíróság már azt jelenti a makói főispánnak, hogy Mezőhegyesen kiosztottak 5200 hold földet. Ez a kiosztás még nem volt végleges. A háborúból hazatérő hadifoglyok igénylése megváltoztatta az arányokat.

A föld kimerését a KFB tagjai végezték minden előzetes műszaki felmérés nélkül, s olyan jól, hogy a későbbi mérnöki méréskor alig kellett javítani rajta. A mezőhegyesi KFB komoly harcot vívott a kiosztandó területek fekvése miatt a környező falvakkal. Az OFT terve szerint az állami gazdaság részére a köz-

ponti területek maradnak, a periférikus területeken kell osztozkodnia a 14 községnek. Minden falu azt akarta, hogy a határával érintkező, vagy ha nem volt határos a gazdasággal, a hozzá legközelebb fekvő területeket kapja meg. Ragaszkodtak a kövesút menti földekhez, hogy a szállítást megkönnyítsék. A KFB-nek sikerült elérnie, hogy a megyei tanács kimondta: először a mezőhegyesi cselédség választja ki a neki megfelelő területeket.

A Kommunista Párt sürgette a földosztás befejezését, hogy a visszatérő, erősödő reakciót kész tények elé állíthassa. Csanád megye igen sikeresen tett eleget ennek a kívánságnak. Az országban elsőnek bonyolította le a földosztást, két hónap alatt a juttatás 90 százalékát elvégezte. [27]

A gyors befejezés a KFB tagjai lelkiismeretes, fáradságot nem kímélő munkájának eredménye. Lényegében ellenszolgáltatás nélkül végezték munkájukat. Kaptak ugyan megszabott napidíjat, de ez, a pénz fokozódó romlása miatt, jelentéktelen volt. A bizottság munkáját nagymértékben elősegítette a Vörös Hadsereg helyi parancsnoksága, amely már ósz óta támogatta a lakosságot.

A szovjet parancsnokság ugyanabból az okból sürgette a föld kimérését, mint a Kommunista Párt. Részt vett az osztás munkálataiban: gépeket, lovakat bocsátott a KFB rendelkezésére és naponta érdeklődött a munka előrehaladásáról. A „lityinántok” — azok a szovjet tisztok, akik közvetlenül foglalkoztak a lakosság ügyeivel — állandóan sürgették a bizottság tagjait: — — — —

Szakemberhiány miatt a mérnöki kimérés késett. Egy-egy mérnöknek akkora terület jutott, hogy hónapok teltek el, míg el tudta végezni a méréseket. A parasztok csak akkor érezték magukat teljes biztonságban földjükön, amikor azt mérnökiileg kimérték, s birtoklevelet kaptak. Ezért gyakran erőszakkal kényszerítették a műszaki vezetőket a felmérés megkezdésére. Ez történt Mezőhegyesen is. A KFB tagjaiból küldöttség ment Makóra, Cs. S. mérnökhöz, aki a műszaki munkálatok elvégzésével volt megbízva. Be üzentek neki, hogy addig el nem mennek, míg velük nem megy, s ha magától nem megy, erőszakkal viszik. Még azt sem engedték meg, hogy vonattal utazzék utánuk. Biztos, ami biztos — mondták —, s kocsira rakták a mérnököt. [28] Cs. S., mint a legtöbb mérnök, pusztán a túlterhelés miatt került ilyen helyzetbe.

Az MFT 1945. január 17-én végleg kitűzte a visszamaradó mintabirtok határát, s ezzel hozzájárult a juttatások rögzítéséhez. Gyakori volt ugyanis a kimért föld új juttatása, cseréje. Ez alaposan megnehezítette a termelést, főleg az őszi közeledtével. Különösen ott volt elterjedt ez a jelenség, ahol a juttatottak pört folytattak az elkobzott területek gazdáival. Az OFT a termelés megkönnyítése érdekében úgy rendelkezett, hogy 1946. szeptember 30-ig senkit nem lehet kimozdítani ingatlanából. Így történhetett meg, hogy a mezőhegyesiek a számukra juttatott 5200 hold helyett gyakorlatilag 6046 holdat foglaltak el — a többi község rovására. Ez az egyenlőtlenség az 1946—47-es gazdasági évben kiegyenlítődtött. Az OFT rendelete nemcsak népgazdasági érdekeket szolgált. A Kisgazda Párt reakciós elemei választási győzelmüket a demokratikus vívmányok megfélemezésére akarták felhasználni. 1946 január végén a Kommunista Párt ennek ellensúlyozására kiadta a jelszót: „Földet vissza nem adunk!” Országszerte több tüntetés zajlott le a szegényparasztok és a munkásság részvételével. A fenti rendelet útját állta a reakció munkájának.

A földért való küzdelmet országosan a Kommunista Párt előterjesztésére törvénybe iktatott 1946. IX. tc. zárta le 1946. május 13-án [29]. Ez a rendelet kimondja, hogy az 1946. január 1-ig kiosztott földet gazdájának visszaadni nem lehet, s az eddig ki nem osztott földeket csak az OFT engedélyével lehet ki-

osztani. Ezután csak annak az igénylését kell elfogadni, aki eddig önhibáján kívül nem igényelt. Akitől a KFB a jogszabályok megsértésével vette el a földet, vissza nem kapja, hanem csereingatlant kap helyébe. Ezt a rendeletet a Kommunista Párt azért terjesztette be, hogy megakadályozza a közben megerősödött reakció támadását a földreform ellen. Ugyanebből az okból sürgette a te-lekkönyvek kiosztását, ami csak 1947 nyarán fejeződött be.

A mezőhegyesi cselédség földért való küzdelme nagyon leegyszerűsödött, mivel nem kellett földbirtokosokkal, kulákokkal harcolnia. A mintabirtok területének kiterjesztéséért folyt ugyan küzdelem, de ez nem érintette komolyan az igénylők érdekeit. Éppen ezért szinte semmi hatása nem volt a reakció földreform elleni támadásának, illetve a „Földet vissza nem adunk”-mozgalomnak. Kisebb-nagyobb tüntetések ugyan lezajlottak, de ezek inkább reakciós tisztviselők ellen irányultak s részben félreértésekből eredtek [30].

HÁZHELYIGÉNYLÉS — HÁZÉPÍTÉS

A földosztással egyidőben történt a házhelyigénylés, illetve kimérés. A házhely juttatásról szóló 2400/1945/FM. sz. rendelet 1945. április 27-én jelent meg. Pontosan körülírja, milyen területek sajátíthatók ki erre a célra.

Mezőhegyesen igen komoly problémát okozott a házhely és az építkezés kérdése. A juttatottak közül senki sem rendelkezett lakóházzal. A régi cselédségi lakásokban hosszú ideig nem maradhattak. A földigényléssel együtt írták össze a házhelyigénylést is. Mivel pedig az építőanyag megszerzéséhez szükséges anyagiakkal nem rendelkeztek, azt is a gazdaságból kívánták megszerezni. A KFB már május 10-én javaslatot terjesztett az MFT-hez, hogy — mivel házhely céljára nincs földterület — vagy csökkentsék a más községek számára juttatott területet, vagy a gazdaság adjon át valamennyi földet [31]. Hosszas huzavona után a gazdaságban cserealapon egyeztek meg. A házhelyek kiosztása még nem oldotta meg a kérdést, nem volt miből építeni. A gazdaság igényt tartott a kiosztott területeken levő épületekre, és nemzetgazdasági érdekekre hivatkozva tiltakozott lebontásuk ellen. Abban igaza volt, hogy a jó állapotban levő, jól megépített gazdasági épületek lebontása jelentős veszteséget okozott a népgazdaságnak, de kiosztásuk politikailag igen jó hatással volt a parasztságra. A bontási engedély megszerzése után elkezdődött a szokásos vita: kapjanak-e bontási anyagot a falvak? Végül is az MFT úgy döntött, hogy aki saját lakhelyén nem rendelkezik házzal, kap anyagot. Ez aztán állandó súrlódást idézett elő a helybeli és a környékbeli igénylők között. Sok panasz érkezett a mezőhegyesi KFB-hez, illetve a MFT-hez a bontási anyag jogtalan eltulajdonítása miatt. A mezőhegyesiek — felhasználva, hogy a falusiak nem tudtak állandóan vigyázni anyagukra — széthordták azt. Falanyag csak annyi jutott minden igénylőnek, amennyi a ház és a gazdasági épületek alapjához szükséges. A házak többnyire vályogból épültek. Az igénylők nagy része maga készítette a vályogot, gyakran maga húzta fel a falat is.

Nagy problémát okozott a tanyaközpontok helyének kijelölése. A közigazgatási szervek és az OFT tanyaközpontok építése mellett döntött. Az emberek viszont minél közelebb akartak lenni a földhöz, hiszen igaerejük nem volt. A földre, vagy közvetlen közelébe akartak építeni. Végül a gazdaság központja mellé egy nagyobb települést jelöltek ki, kerületenként pedig kisebb tanyaközpontokat hoztak létre. A falvak igénylőinek ez nem felelt meg, mert —

mivel ők csak a földmunkák végzése alatt tartózkodtak itt — semmi sem kötötte őket a központokhoz (ivóvíz, villany stb.). Így azután földjeikre építkeztek — teljesen rendszertelenül.

A bontási munkákat összefogva, közösen végezték, szép példáját adva a közösségi érzésnek, segíteni akarásnak. Minden család maga tisztogatta meg a kibontott anyagot és szállította a házhelyre. Sokan — akik nem tudtak azonnal hozzákezdeni az építkezéshez — hogy jobban el tudják végezni földjükön a munkát, maguk összetákolta kunyhókban laktak. Téltre kukoricaszárral támogatták körül s betapasztották. Sok példa van az erőszakos lakásfoglalásra. Utóri, tanítói lakást foglaltak el, s többszöri felszólítás után sem költöznek ki belőle.

A házépítések legnagyobb részt 1947 nyarán folytak, úgyhogy őszi az igénylők 65—70%-a beköltözött saját lakásába. A házak általában jól építettek. Beköltözés előtt a körzeti orvos ellenőrizte, megfelelnek-e egészségügyi követelményeknek. Az 1947-ben megalakult UFOSZ támogatásával személyenként 3 ezer forint kölcsönt kaptak az igénylők. Nagy segítséget jelentett, hogy amíg nem tudták felépíteni a házat, a gazdaság lakásában maradhattak. Az 1948-ban induló típus-házépítési akció végleg megoldotta az igénylők lakásprob-

A FÖLD MEGMŰVELÉSE

Ha a föld birtokbavétele, megvédése nem is jelentett különösebb nehézséget a mezőhegyesiek számára, a föld megművelésénél megmutatták, hogy mennyire ragaszkodnak a földhöz. Mint cselédek, semmiféle gazdasági felszereléssel nem rendelkeztek, s nem volt vetőmag sem. A vetési statisztikák mutatják, hogy a föld nagy része vetetlen volt, sőt szántatlan. Így például az 1945. április 18-i kimutatás szerint a belsőperegi juttatottak 222 holdjából 217 hold szántatlan. Az arány a többi kerületben sem jobb. A gazdaság felszerelése karbantartás hiányában megrongálódtak, és ami megvolt, azt a gazdaság vezetősége rendelet híján, s a gazdaság érdekeire hivatkozva nem akarta kiadni.

A Vörös Hadsereg saját lovait, kocsijait bocsátotta a földigénylők rendelkezésére. Megpróbálkozott rendet teremteni a széthordott állatok, felszerelések ügyében is. Összeszedte a törzskönyvezett állatokat, megtiltotta, hogy nehéz munka végzésére használják őket. A földigénylők ugyanis minden állatot önhatalmúlag munkára fogtak. Részben a szovjet parancsnokság munkájának köszönhető, hogy a hosszas kísérletezéssel kitenyésztett értékes noniusz és lipicai törzsllovak megmaradtak népgazdaságunknak.

Az idő sürgetett, gyorsan el kellett vetni, ha az őszi vetést még pótolni akarták. A föld megszerzésénél nem volt rá alkalom, de itt bebizonyították a cselédek föld- és munkaszerezetüket. Önhatalmúlag — nem törődve a gazdaság vezetőinek fenyegetőzésével, majd kétségbeesett siránkozásával — használatba vették a gazdaság szerszámait. A vetőgépek, ekék megszerzése még nem oldotta meg a nehézségeket. Nem volt mivel vontatni őket, s a Vörös Hadsereg segítségével a hatalmas területek megmunkálására nem volt elé. A nehézségek nem keserítették el az embereket. Sokan kapával „szántották” fel a földet. A vetést ezen a tavaszon szinte kivétel nélkül kézi erővel végezték. Nem volt ritka látvány, hogy két-három ember boronába, vagy fogasba fogta magát [32]. A 12—13 óras munka, amit egész életükben végeztek, szívóssá tette őket — s most maguknak dolgoztak!

A kiosztott réteket a gazdaság gézekével törték fel, közös erővel fát termeltek ki az erdőből, azzal fűtötték a gépet. Az erdészet népgazdasági érdekekre hivatkozva természetesen tiltakozott a fakitermelés ellen. A vetés azonban legalább olyan fontos volt, s ezt tudták az emberek.

Az igénylők fejlett közösségi érzése itt is megmutatkozott. Amikor már könnyebben lehetett utazni, területenként összefogtak. Egyik részük elment átlakat vásárolni, másik részük a földet művelte. Dunántúlról sikerült átlakatok szerezni, úgy hogy most már volt mivel vontatni a gépeket. Először természetesen át kellett alakítani azokat, mert többnyire gépi, illetve lóvontatásra voltak beállítva. A gépeket a kerületek között igazságosan szétosztották, kikötve, hogy ha valamelyik kerület elvégezte a munkát, köteles átadni a gépeket annak a résznek, ahol még szükség van rájuk. Az MFT hivatalosan csak 1946 júliusában osztotta szét az élő és holt felszerelést. Addig teljes anarchia uralkodott. Állandó vita folyt a gazdaság vezetői és a KFB között. Voltak természetesen túlkapások is. A szegénységből kiszabadult ember nehezen találja meg a helyes mértéket cselekedeteiben, gyakran enged kapzsiságának. Ez nyilvánult meg a helybeli és a falvak földigénylői közötti vitákban. A mezőhegyesiek az „idegeneknek” semmit sem akartak adni, vagy legalábbis jóval kevesebbet, mint amennyit azok igényeltek. Egy-egy traktort gyakran csak ismételt kérelem után kaptak meg a falvak. A visszaadáskor ugyanilyen huzavona volt. Gyakran előfordult, hogy az emberek összefogtak, elmentek a traktorért, s erőszakkal elhozták. Ez történt pl. 1946 őszén Végegyháza és Mezőhegyes között. Miután többszöri felszólítás után sem juttatták „haza”, egy csoport ember hazahúzta a traktort, mivel hajtóanyagot nem kaptak a végegyháziaktól [33]. Természetesen hiba lenne ezekben a vitákban csupán önzést látni. A földet meg kellett művelni, s mivel a gazdasági felszerelés kevés volt, ez szükségszerűen súrlódásokat idézett elő.

Ha megnézzük min kellett az embereknek osztozkodniuk, megértjük a vitákat. A gazdaság 33 ezer hold földje nagyjából felesen oszlott meg a földigénylők és az állami gazdaság között. Erre a 33 ezer holdra jutott két ló, 32 szamár, 2 öszvér, s néhány alaposan kivénült ökör és bivaly. A holt felszerelést a föld arányában osztották meg; 6 traktort, 33 cséplőgépet (nem mind üzemképes) és néhány pár gézekét kellett úgy elosztani, hogy a 33 ezer holdat meg tudják művelni. Nem csoda tehát, ha vitára került sor. Az igénylők között 43 embernek jutott 3 vetőgép. 1945 őszén az igénylők nagy része a kommencióban kapott fejadagot vetette el. De nem mindenki kapta meg a fejadagot, vagy volt aki már elfogyasztotta. Ott álltak ugyanakkor a kicsépeletlen gabonaasztagok. A szovjet parancsnokság megszervezte a gabona elosztását. Akinek nem jutott a csépelet búzából, az ősszel szántatlanul maradt földek gabonakeléseit aratta le és vetette el.

Hogy megkönnyítsék a munkát, közösen szántottak, vetettek. Beosztották a földet: egyik táblába búzát, másikba árpát stb. vetettek, s azután mindenkinek kiosztották az őt megillető részt. Ez különösen akkor gyorsította meg a munkát, ha gézekével szántottak, mivel gézekével nem gazdaságos kis területen dolgozni. A betakarítást is együtt végezték. A munkaszervezésnek ez a formája hasonlított a későbbi I. típusú termelőszövetkezethez. Így művelték a földet a csatókamrási, komlósfecskési igénylők [34]. A szállítás megkönnyítésére megjavították, feltöltötték az utakat, gondosan ügyeltek rá, hogy meg ne rongálódjanak.

.. Szép és megható hallgatni az emberek visszaemlékezését ezekre az időkre. Senki sem csüggedt el a nehézségek láttán, pedig a nehézségek nem sok jóval biztattak. Erre vall a Csanád megyei főispán 1946. április 27-i jelentése. A főispán kétségbe vonja, hogy Mezőhegyesen el tudják végezni a tavaszi munkákat, holott ekkor már sokkal jobb volt a helyzet, mint 1945 őszén. Ekkor már a közben megalakult Földművesszövetkezet intézte és szervezte az igénylők el-látását. Kezelésbe vette a nagyobb gépeket, megszervezte a szerződéses növény-termelést, növényvédelmi szerekkel, vetőmaggal látta el a gazdákat.

A KFB gondosan ügyelt a munkák pontos elvégzésére. Kiharcolta, hogy a kiosztott terület arányában a gazdaság adja át trágyakészletének egy részét, hogy a háború alatt elhanyagolt föld termőképességét megjavíthassák. Még így sem sikerült jó termést elérni az aszály és a művelési lehetőségek hiánya miatt. A KFB kénytelen volt kérvényezni a megváltási ár és az adó fizetésének el-halasztását.

Az OFT 9733/1945. II. sz. elvi határozatában kimondta, hogy ott, ahol a holdankénti termés nem éri el búzából a 3 mázsát, a megállapított adó, illetve megváltási ár felét kell fizetni. Ha ez nagy megterhelést jelent, el lehet halasz-tani. A juttatottak az ország nagy részén éltek ezzel a lehetőséggel, így Mező-hegyesen is. Hogy ezt az engedményt ne használhassák föl a művelés elhanya-golására, az MFT úgy határozott, hogy minden KFB mezőőrseget és termelési bizottságot alakítson, és ezek által ellenőrizze a juttatottak munkáját [35]. El-mondhatjuk, hogy e szerveknek nem kellett sokszor fellépniök az igénylők ha-nyag munkavégzése ellen.

A KFB ÉS A JUTTATOTTAK

Szóljunk pár szót azokról is, akik mint a KFB tagjai lebonyolították a föld-osztást. A földosztást gyakorlatilag három szerv végezte. Legfelső fokan az OFT, majd a MFT, s közvetlenül a KFB. Legnagyobb szerepe a KFB-nek volt. Ez a szerv teljesítette a földrendelet ama kívánságát, hogy a földet maga a sze-gényparaszttság ossza ki. A KFB hatáskörébe tartozott a juttatási névsor össze-állítás. A juttatást megváltoztathatja, elkobozhatja, a juttatott földet. Rendel-kezéseit az MFT, illetve az OFT felülvizsgálta. A bürokratikus időhúzást meg-előzendő a földművelésügyi miniszter úgy rendelkezett, hogy a felsőbb szervek a KFB kérelmére 3 napon belül kötelesek válaszolni. Ha ezt nem teszik, a KFB-k végrehajthatják javasolataikat.

A 600/1945. MT. sz. rendelet értelmében a rendelet megjelenését követő 3 napon belül községenként meg kell alakítani a KFB-t. Ügyelni kell arra, hogy a földigénylők szociális és pártszempontból egyenlő arányban képvisel-tessek magukat e szervben.

Mezőhegyesen a KFB-re vonatkozó első irat 1945. április 7-én kelt és közli a megválasztottak névsorát [36]. Akkor tették le a KFB tagjai az esküt: „Mi a KFB tagjai becsületünkre és lelkiismeretünkre fogadjuk, hogy tisztünkben legjobb tudásunk és lelkiismeretünk szerint kedvezés és részrehajlás nélkül já-runk el, tisztünkkel összeférhetetlen tevékenységtől tartózkodunk és a hivatali titkot megőrizzük.” A KFB tagok kevés kivétellel becsülettel megtartották es-küjüket.

Mint említettük, valószínű, hogy már ezt megelőzően is működött a bi-zottság. Ezt bizonyítja, az a tény, hogy április 3-án már összeírták az igénylő-

ket, ezt az összeírást pedig hivatalból a KFB végezte. 30 tagú bizottságot alakítottak — tekintettel a nagy területre. Kerületenként választották meg a „kisbizottságokat”, majd ezekből a központi ötös bizottságot, amely tárgyalt a falvak bizottságaival és felső szervekkel. Országosan hátráltatta a munkát a bizottsági tagok állandó váltakozása, lemondása. Itt is fordult elő lemondás, de kevés, akkor is kerületi bizottságokban. Az ötös bizottság állandó maradt, s ez megkönnyítette az egységes ügyintézt, végrehajtást.

A mezőhegyesi KFB a tisztántúli viszonyokhoz képest kedvező körülmények között működött. Magáért a föld birtokbavételért nem kellett harcolnia, legfeljebb a szomszédos falvakkal. Egy alkalommal lépték túl a rendeletet, amikor csereterület biztosítása nélkül erdőt irtottak és osztottak ki. Az erdőigazgatóság tiltakozott ez ellen, csereterületet követelt, de a KFB azzal utasítja el, hogy kérjen az állami gazdaságtól.

Az élő és holt felszerelések elosztásakor legerősebben az állami gazdasággal szemben lépett fel a bizottság. Minden lehetőséget megragadott arra, hogy minél többet szerezzen meg az újjazdáknak, így a gazdaságnak gyakorlatilag kevesebb felszerelés maradt. Igaz, hogy amikor nagyjából biztosította a gépeket, szigorúan ellenőrizte a művelést. Több embertől vette el a földet, mert nem művelte rendesen [37]. Különösen a falvak igénylőivel volt sok gondja, ugyanis ebből a szempontból a falusi igénylők is felügyelete alá tartoztak. Voltak olyan falusi igénylők, akik a nagy távolság miatt bérbe adták földjüket. Így történetesen meg, hogy több juttatott földes 20—30 holdat is művelt. M. J. például 32 holdon gazdálkodott még 1946-ban is. Az első évben a bizottság nem avatkozott bele ezekbe az ügyekbe, ekkor csak az volt a fontos, hogy a földet bevessék. Később természetesen felléptek az ilyen jelenségek ellen.

Érdeemes beszélni a földigénylőknek a bizottsághoz való viszonyáról. A bizottság tagjai visszaemlékezéskor keserűen beszélnek az emberek felelőtlenségéről, kapzsiságáról. A KFB rendelkezései ellenére a gazdaság élő és holt felszereléseit széthordják, rongálják. Engedély nélkül erdőt irtanak, utak mentén fát szednek és általában semmibe veszik a bizottság intézkedéseit. Ez így elmondva igen lesújtóan hat, s méltán keserítette el a KFB tagjait. Nem lennének igazságosak, ha egyértelműen elítélnék emiatt a cselédből lett újjazdákat. Ezeknek az embereknek személyes használati cikkeiken kívül egész életükben nem volt semmijük. S most egyszerre földet kaptak, házat építettek, élhették a maguk életét. Nem lehet csodálkozni, hogy nem mindig tudtak határt szabni cselekedeteiknek, s hogy pillanatnyilag csak saját érdekeikre gondoltak.

Gyakori volt a bizottsági tagok elleni vádaskodás, rágalmazás, ami a gyengébbeket lemondásra, félreállításra készítette. De hogy a nagyobb résznek nem ez volt a véleménye, mutatja az, hogy azoknak a bizottsági tagoknak, akik elejétől végig tevékenykedtek a bizottságban, egy hold „talpalási földet” ajánlottak fel az igénylők — s mi lehetett nagyobb elismerés a parasztság részéről, mint az ajándék föld?

Mezőhegyes földmegosztása a földosztás szempontjából igen kedvező. Falvainak nagy részében a földnélküli paraszttól a nagybirtokig minden birtokkategória megtalálható volt. A földdel rendelkezők minden csoportja várt valamit a földreformtól, érdekeik nem fedték egymást, sőt ellentétesek voltak. Ezeket az érdekeket figyelembe kellett venni, hogy a különböző rétegek ne kerüljenek szembe egymással. Mezőhegyesen — mint láttuk — ilyen ellentétek nem zavarták a földosztást. Ebből következik, hogy itt a főhangsúly nem a föld megszer-

zésén, hanem a megművelésén volt. A levéltári anyag nagy része is ezzel foglalkozik.

A mezőhegyesi KFB nem került komoly ellentétbe a felsőbb szervekkel. Nem kapcsolódtak be a földosztás népi továbbfejlesztéséért vívott harcba, amelyben Viharsarok járt az élen. Nem lépték túl a rendelet-megszabta határokat. Nem a politikai öntudat tartotta vissza őket ettől. A számukra juttatott 5200 hold körülbelül kielégítette az igényeket. Szerszámot — amennyi a művelés megindításához szükséges volt — a gazdaságtól kapták. Erősebb fellépésre a falvak igénylőivel szemben került sor a falvaknak juttatott föld elfoglalása, élő és holt felszerelés elosztása, bontási anyag eltulajdonítása esetében. Mint láttuk, ezekben az esetekben többnyire az önzés uralkodott. Ez az önzés a falvak igénylőinek részéről is fennállt.

Országos vonatkozásban nem a mezőhegyesi igénylők magatartása a tipikus — különösen nem a viharsarki igénylőkkel összehasonlítva. A földért küzdő parasztság magatartása általában harcosabb, kezdeményezőbb.

A fent elmondottak nem jelentik azt, mintha a mezőhegyesi cselédek munkája kisebb értékű lenne, mint a más körülmények között élő falusi igénylőké. Láttuk milyen fáradhatatlanul küzdöttek a föld művelésénél. Amikor dolgozni kellett, megállták helyüket. Gondoljunk a szántási, házépítési, útjavítási nehézségekre. Nem volt könnyű levetkőzniök a cselédelet visszahúzó közömbösségét, fásultságát. Elmondhatjuk, hogy erejük legjavát adták az évszázados pör eldöntéséhez, vágyaik megvalósításához.

JEGYZETEK

- [1] FÉJA GÉZA Viharsarok. Bp. 1957. 151.
- [2] FÉJA i. m. 276.
- [3] Az adatok nem egy meghatározott év, hanem egy időszak bérezését rögzítik. A pénz mennyisége nem szolgálhat összehasonlítási alapként, mivel értéke a válság ideje alatt ingadozott. Csak a teljesség kedvéért tüntettük fel.
- [4] INCZE MIKLÓS—PETRÓCZ PÁL, A dolgozó parasztság helyzete az ellenforradalmi rendszerben. Bp. 1954. 19.
- [5] ECSERY LAJOS, A magyar földművesnép munkája. Szentés, 1930. 350.
- [6] ECSERY i. m. 35—36.
- [7] ILLYÉS GYULA, Puszták népe. Bp. 1955. 134—5
- [8] FÉJA, i. m. 345.
- [9] Teljesen megbízható adatunk a mezőhegyesi bérezésre nincs. A gazdaság 1945 előtti levéltári anyaga tönkrement. A fenti adatokat számos visszaemlékezés, utalás figyelembevételével kaptuk (Debreczeni Mihály, Iványi György, Hangyál Lajos KFB-tagok, Medve István gazdasági cseléd, Kuthy Ernő, az állami gazdaság agronómusa visszaemlékezései. Vö. még FÉJA i. m. 151, 276.)
- [10] Mezőhegyes történetén itt az állami gazdaság történetét értjük, időben tehát a 1785—1945 közé eső időszakot.
- [11] Csanád-Arad-Torontál vármegye Közigazgatási Bizottságának jelentése az 1927. évről. Makó, 1928. 80.
- [12] A román intervenció csapatok bevonulva Mezőhegyesre, a „tisztogatás” során 25 botütést mértek minden emberre, aki valamiféle kommunista vád alá csett (Debreczeni Mihály, Iványi György közlése.)
- [13] Tóth Pál közlése nyomán.
- [14] Csanád-megyei Nemzeti Bizottság iratai. 66/1945. Szegedi Állami Levéltár (továbbiakban: SzÁL).
- [15] Csanád megyei Földhivatal iratai. 1/1945. SzÁL.
- [16] Csanád megyei Földhivatal iratai. 8/1945. SzÁL.
- [17] Csanád megyei Földhivatal iratai. 20/1945. SzÁL.

- [18] Az utóbbira többen hivatkoztak azok közül, akikkel az anyaggyűjtés során beszéltünk (Sipos János, Hangyál Lajos).
- [19] M. TÓTH ERZSÉBET: Adatok 3 Csanád vármegyei nagyközség Nemzeti Bizottságának történetéhez. Acta Universitatis Szegediensis. Szeged, 1957. 75.
- [20] Uo. 80.
- [21] Unyatiszki Mátyás, Kozák János, Alföldi Sándor, Araczkai Tamás.
- [22] Csanád megyei Földhivatal iratai. 5910/1946. SzÁL.
- [23] Országos Földosztó Tanács iratai. 167/1945. SzÁL.
- [24] Csanád megyei Földhivatal iratai. 5910/1946. SzÁL.
- [25] Csanád megyei Földhivatal iratai. 238/1945. SzÁL.
- [26] Mezőhegyesi KFB iratai 1945—46. 167/1945. Gyulai Állami Levéltár (továbbiakban: GyÁL).
- [27] Makói Népművelés. 1946. február 1. Megjegyezzük, hogy a kéthónapos határidőn a szabályos mérnöki kimérést értjük, ami általában jóval az első kimérés után következett.
- [28] Sipos János közlése.
- [29] Magyar Törvénytar 1946. A földreform végrehajtása során igénybe vett és kiosztott ingatlanok telekkönyvezése és a vonatkozó jogszabályok gyűjteménye. Bp. 1947. 211. l.
- [30] 1945. november 8-án a szovjet parancsnok telefonon megkérdezte a Kommunista Párt titkáratól, hogy meg akarják-e ünnepelni a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulóját. A párttitkár kitelefonált a kerületekbe, hogy zászlókkal vonuljanak be az emberek. Ezt félreértették, azt hitték a földet kell megvédeni. Felvonultak, verekedés is történt. Ez az eset jól mutatja, mennyire nyugtalanok voltak az igénylők a föld miatt.
- [31] Békés megyei Földhivatal iratai. A mezőhegyesi KFB javaslata, 1945. május 10. GyÁL.
- [32] Debreczeni Mihály közlése.
- [33] Iványi, György közlése.
- [34] Sipos János visszaemlékezése.
- [35] Ez a termelési bizottság nem azonos az országos méreteken korábban megalakított Termelési Bizottságokkal. A levéltári anyag mindössze két olyan esetet rögzít, ahol komolyabb fellépésre volt szükség.
- [36] Az ötös bizottság tagjai: Sipos János elnök, Hupuci Imre, Tóth István I., Tóth István II., Kovács János (Csanád megyei Közigazgatási Bizottság iratai. 339/1945. SzÁL.) 1945 folyamán cserélődtek a tagok. Ez elsősorban abból adódott, hogy az új községi előjáróság egy része innen került ki. Új tagok kelletek a repülőbizottságba kinevezettek helyére is.
- [37] Ezek az igénylők a falusiak közül kerültek ki.

A. Исци

ЗЕМЕЛЬНАЯ РЕФОРМА 1945-ОГО ГОДА В СЕЛЕ МЕЗЭХЕДЕШ

В статье рассматривается раздел земли батракам крупнейшего в области Чанад государственного хозяйства в селе Мезэхедеш. Автор изучает жизнь батраков до освобождения и её влияние на земельную реформу, описывает местные особенности борьбы батраков за землю. Труднейшей проблемой по мнению автора был для новых хозяев земли вопрос об обработке земли. Автор вкратце касается заявки на участки под дом и строительства жилых домов. Далее он рассматривает отношения батраков, получивших землю, и членов сельских комиссий по земельной реформе. Наконец автор оценивает поведение и работу батраков во время земельной реформы.

DIE BODENZUTEILUNG DES JAHRES 1945 IN MEZŐHEGYES

von A. IVÁNYI

Die Arbeit befasst sich mit der Bodenzuteilung an die landwirtschaftlichen Arbeiter des Staatsgutes Mezöhegyes, der grössten staatlichen Wirtschaft des Komitates Csanád. Es wird das Leben der Landarbeiter vor der Befreiung und dessen Auswirkung auf die Bodenzuteilung behandelt. Die Eigentümlichkeit des Kampfes der Landarbeiterschaft um den Bodenbesitz im Vergleich mit den Verhältnissen jenseits der Theiss wird dargelegt. Als Hauptproblem der neuen Besitzer werden die Schwierigkeiten der Bewirtschaftung gekennzeichnet. Es werden die Fragen der Bauplatzzuteilung und des Hausbaues berührt und das Verhältnis zwischen den neuen Besitzern und den Mitgliedern der Kommunalen Bodenzuteilungskommission besprochen, ferner das Verhalten der Landarbeiter und ihre Arbeit während der Bodenzuteilung bewertet.